

„...liberis tuis, discipulis nostris...”. **Megjegyzések Giorgio Valla laki Túz Jánosnak ajánlott Iuvenalis-kommentárjához.** Jelen közlemény szorosan kapcsolódik az Augustinus Moravus Olomucensis (1467–1513) által laki Túz Jánosnak írt levelet közlő, 2012-ben megjelent rövid íráshoz.¹

Az ezüstkori római irodalom jeles költője, Decimus Iunius Iuvenalis (Kr. u. 50 k.–129 után) szatírái kedveltek voltak a későbbi századokban is. A versek – kommentárokkal kísért kiadásai – a 15. században nyomtatásban is megjelentek.

Iuvenalis egyik legjelentősebb 15. századi magyarázója Giorgio Valla (1447 k.–1499/1500) volt.² A kommentárokra – köztük a Giorgio Valla által készített magyarázatra – vonatkozóan alapvető munkának minősül Eva M. Sanford cenzusa.³

Valla kommentárja először 1486-ban, Velencében jelent meg nyomtatásban. Az ajánlólevél laki Túz Jánosnak szól, és utolsó előtti sora arról tanúskodik, hogy Valla tanította Túz gyermekeit („...liberis tuis, discipulis nostris...”).⁴ J. L. Heiberg 1896-ban közölte az ajánlás szövegét.⁵ Az alábbiakban Túz életéhez és a kiadáshoz szeretnénk néhány adatot hozzáadni.

Túz János sorsfordulatokban gazdag életére vonatkozó új, részletes és érdemi ismereteinket Tringli István gazdag okleveles forrásanyagot feldolgozó tanulmányából feltehetjük. Túz a Hunyadi család régi bizalmasa volt. Mátyás udvarában ajtónállómester, bosnyák, majd szlávón bán volt. A Zrednai (Vitéz) János-féle összeesküvésben való részvétele miatt egy időre kikerült a közéletből. 1478-tól tárnokmester lett. Hivatalviselését utoljára 1481-ben említették. Életének későbbi szakaszáról keveset tudunk: Velencébe távozott (1481), s nem tért vissza többé.⁶

A király kényszeríthette száműzetésbe Túzt, mivel valószínűleg szemet vetett a Zrednai (Vitéz) János-féle összeesküvésben való részvétele miatt egyszer már mellőzött, és tekintélyes birtokokkal rendelkező férfi jószágaira. Túz János bukása előtt a kortársak is értetlenül álltak. Két – a királyi udvart és a magyarországi viszonyokat jól ismerő – korabeli szerzőtől, Galeotto Marziótól (1427 k.–1497 k.) és Antonio Bonfinitől (1427–1503) idézem a Túz sorsáról megemlékező részeket. Előbbi utal Túz több nyelvben való jártasságára, és a Hunyadi János és Mátyás érdekében tett szolgálataira.

¹ EKLER Péter, *Augustinus Moravus Olomucensis levele Laki Thuz Jánosnak = Magyar Könyvszemle*, 128(2012), 478–480. – Augustinus Moravus Olomucensis 1496 és 1511 között Budán élt és II. Ulászló magyar és cseh király cseh kancelláriáján volt szolgálatban. A Túz Jánosnak írt levele korábban, még Augustinus itáliai tanulóévei alatt kelt, és Augustinus *De modo epistolandi* című rövid könyvében nyomtatásban is megjelent (Velence, Simon Bevilacqua, 1495, fol. C_{ii}^r–[C_{iii}^r]).

² Giorgio Valla kommentárjára vonatkozóan legújabban lásd Gellérfi Gergő tanulmányát, GELLÉRFI, Gergő, *Scholarly polemic, Bartolomeo Fonzo's forgotten commentary on Juvenal = Transformations of the Classics via Early Modern commentaries*, ed. Karl A. E. Enekel, Leiden-Boston, Brill, 2014, 111–123.

³ *Catalogus translationum et commentariorum, Medieval and Renaissance Latin translations and commentaries. Annotated lists and guides*, vol. 1, editor in chief Paul Oskar Kristeller, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1960, 175–238; a Iuvenalis-kiadásokra lásd a 175–176, Giorgio Valla kommentárjára a 223–224. és Valla életére a 126. lapot.

⁴ IUVENALIS, *Satyræ. Cum commentariis Georgii Vallæ*, Velence, Antonius de Strata, 1486, ff. a_{ii}^r–a_{iii}^r. Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Inc. 454 (App. H. 13)

⁵ HEIBERG, J. L., *Beiträge zur Geschichte Georg Valla's und seiner Bibliothek*, Leipzig, Harrasowitz, 1896 (XVI. Beiheft zum Centralblatt für Bibliothekswesen), 98(450)–103(455).

⁶ TRINGLI István, *Az 1481. évi szlávóniai közgyűlés = Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*, szerk. Csukovits Enikő, Bp., Magyar Országos Levéltár, 1998, 301–302, 307–308, 310–311.

„Inter quos traxerat rex Ioannem Thuz, virum prudentissimum, et latine et Hungarice Slaviceque eloquentissimum, in arduis negotiis summo cum honore exercitatum, gratissimum olim patri regis et regi quoque Matthiae longo tempore carissimum, cuius opera permulta et ardua quidem rex effecerat. Sed nunc longe a patria Venetiis cum uxore et liberis vitam privatam ducit, cuius rei causam nunquam potui intelligere. Mutatio enim fortunae et status Ioannis Thuz causam non habet mihi manifestam.”⁷

Bonfini is méltatja Túz érdemeit. Marzióhoz hasonlóan utal a távozás tisztázatlan okára.

„Hic [i. e. Túz János] enim genere opibusque praestans inter potentissimos diu Proceres est habitus, multumque apud Regem consilio, autoritate, prudentia valuit, annos aliquot quaesturam, item varia munera cum laude gessit. Incidit autem in suspicionem invidiamve principis; ceusa[!] nemini satis explorata, multa huic oppida castellaque in Sclavonia Pannoniaque fuere. [...] cum liberis et fortunis Venetias aufugit, sexaginta aureum millia secum asportasse fertur. Ibi cognita viri dignitate, in Patriciorum ordinem a Venetis admissus est, vitaeque tranquilla fruitur et beata.”⁸

Érthető tehát, hogy Túz személye miatt később is komoly érdeklődés kísérte a Valla-féle Iuvenalis-kiadást. Kemény József elsősorban arra hívta fel a figyelmet, hogy a velencei kiadás – és benne a Túz-nak szóló ajánlás – Mátyás uralkodása alatt jelent meg.⁹ Fraknói Vilmos¹⁰ és Békes Emil¹¹ alapvetően Túz diplomáciai szolgálatait emelték ki.

Giorgio Valla Iuvenalis-kommentárjának egy későbbi, 1491-ben megjelent kiadása a jogász (és műgyűjtő) Nagy Gábor (1770–1861) könyvtárában is megvolt. Nagy Gábor példányát ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi. A könyvben megtalálható Nagy rézmetszetes sárkányos exlibrisze („EX BIBLIOTHECA GABRIELIS NAGY / DEBRECZINI ANNO 1820.”), valamint Nagy két bejegyzése: neve a szennylapon („Nagy Gáboré április 14kén 1819.”), majd az alábbi sorok a Túz Jánosnak szóló ajánlás vége után. Nagy említi Túz hivatalviselését, utal birtokaira, de a távozás okait nem említi:

„Fuit hic Joannes Thúz de Lak sub Mathia Corvino Rege Hungariae Tavernicorum Regalium Magister, dein venditis Bonis Venetias migrans. Fuit de genere Bú ex comitatu Simeghiensis, in quo et Castriferrei plurima Bona habuit, ut patet in Processu Notorii Fr. Hédevary de Anno 1523. Gabr. Nagy manu propria”¹²

⁷ MARTIUS, Galeotus, *Libellus elegans de egregie, sapienter, iocose dictis ac factis Matthiae ... regis ... ad ... Ioannem eius filium*, Bécs, Michael Zimmermann, 1563, ff. [G₆^v–G₇^r].

⁸ BONFINIUS, Antonius, *Rerum Ungaricarum decades IV et dimidia ...*, Pozsony, typi Royeriani, 1744, 477–478. l.

⁹ KEMÉNY József, *Laki Thúz Jánosnak velencei emléke 1486-ról* = *Uő, Történelmi és irodalmi kalászatok*, Pest, 1861, 14–16.

¹⁰ FRAKNÓI Vilmos, *Mátyás király magyar diplomatái, III. Laki Thúz János* = *Századok*, 32(1898), 399, 403.

¹¹ BÉKES Emil, *Magyar írók Hunyadi Mátyás korából* = *Katholikus szemle*, 16(1902), 46–47.

¹² IUVENALIS, *Satyrae. Cum commentariis Domitii Calderini et Georgii Vallae*, Venetia, Theodorus de Ragazonibus, 1491, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Levéltártudományi Szakkönyvtár, Y/1, fol. [a_{iii}^r]. – Nagy Gábor után Csekonics Endre (1870), majd Szent-Istvány Tibor (1944) voltak a régi nyomtatvány dokumentálható possessorai. Az inkunábulumot Szent-Ist-

Érthető tehát, hogy Túz János sorsa Nagyot is foglalkoztatta. Túz a legfrissebb archontológiai ismereteink szerint a következő tisztségeket viselte: kincstartó (1458), udvarmester/ajtónállómester (1465–1470), Horvátország és Szlavónia főkapitánya, dalmát–horvát bán (1466–1468), szlavón bán (1466–1470), boszniai bán (1466–1468), tárnokmester (1478–1481).¹³

Végül a Kiss Farkas Gábor 2013-ban megjelent tanulmányában található Túz-említésre óhajtunk utalni. Franciscus Pescennius Niger (Franjo Niger, Francesco Negro, 1452–1523 után) családi genealógiájában a történet hitelességére Túz Jánost is tanúként hívja:

„Haec ego omnia ex iurato etiam genitore cognovi, et cum vix credere vellem, Ioannem Tuccium, virum heroicum et potentissimum Pannoniae gentis principem, a Matthia severissimo rege Venetias deportatum, conveni”.¹⁴

Túzról alkotott képünket nyilvánvalóan további – irodalmi vagy történeti jellegű – kéziratossá vagy nyomtatott műben található adatokkal lehet majd gazdagítani. Ezek a források kiegészíthetők az okleveles forrásanyagból nyert eddigi ismereteinket.

EKLER PÉTER

---

vány Tibor ajándékozta az intézménynek 1944-ben. Ez úton is köszönöm Konrád Arankának, a Levéltártudományi Szakkönyvtár vezetőjének, hogy felhívta a könyvre figyelmemet.

¹³ C. TÓTH Norbert, HORVÁTH Richárd, NEUMANN Tibor, PÁLOSFALVI Tamás, *Magyarország világi archontológiája, 1458–1526, I, Főpapok és bárók*, Bp., MTA BTK TTI, 2017 (*Magyar történelmi emlékek, Adattárak*), 128, 108, 102, 93, 139, 106.

¹⁴ KISS Farkas Gábor, *Franciscus Pescennius Niger Báthory Miklós váci püspök udvarában és a Scholasticum Orosianae iuventutis dramma = Magyar Könyvszemle*, 129(2013), 265–281; MERCATI, Giovanni, *Francesco Pescennio Negro Veneto protonotario Apostolico = Uő, Ultimi contributi alla storia degli umanisti*, Vatikán, Biblioteca Apostolica, 1939, 3.k., *21.